

УДК 378.013(477-25)

Кузьміна С. Л.

ПРОБЛЕМА ТІЛЕСНОСТІ У КИЇВСЬКІЙ ДУХОВНО-АКАДЕМІЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ ВИХОВАННЯ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ ст.

У статті здійснено реконструкцію філософської концепції тілесності як основи теорії фізично-го виховання київських духовно-академічних філософів – Сильвестра Гогоцького, Памфіла Юркевича, Маркеліна Олесницького.

Ключові слова: тілесність, свобода, фізичне виховання, Київська духовна академія.

Сучасний погляд на філософію як духовний стрижень культури дає змогу істотно поглибити знання про механізми функціонування філософського знання у різних сферах діяльності й специфічні мотивації філософського мислення. Цариною, де філософія, мабуть, найповніше реалізує свої ключові культурні функції, завжди була освіта. Однак цей зв'язок не однобічний: не лише філософські ідеї визначають характер освіти, а й освітня дійсність спонукає до постановки і дослідження філософських проблем. Приклад цього – концепція тілесності, яку розробили київські академічні філософи другої половини ХІХ ст., працюючи над теорією фізичного виховання. Її історико-філософський аналіз здатен суттєво доповнити уявлення про зміст і характер розвитку вітчизняної філософії зазначеної доби.

Водночас дослідження історії філософсько-педагогічної думки надзвичайно актуальні й для української педагогіки, зокрема, теорії фізичного виховання, яка перебуває на етапі ідейної кризи. В сучасній українській педагогіці її фундаментом слугує фізіологія. Та чи достатньо знань цієї науки для розуміння всіх аспектів фізичного розвитку? Асоціювання тілесності людини лише з фізіологією заважає повноцінному розумінню духовного і культурного сенсу, яким наділене тіло в культурі, його глибокого зв'язку з моральними, інтелектуальними, естетичними потребами дитини [1]. Настанова педагогічної науки на різке протиставлення «людини тілесної» та «людини духовної» нагадає картезіанське розмежування «субстанції протяжної» та «субстанції мислячої», в результаті якого було сформовано концепцію

трансцендентального суб'єкта пізнання – абстрактного мислячого Я, позбавленого просторових і часових характеристик. Так і сьогодні позбавлення духовного і культурного сенсу фізичного виховання породжує хоч і протилежні, але єдині за основою тенденції «соматичного негативізму» і «соматичного абсолютизму», що апріорно заперечують зв'язок тілесного буття з духовним і культурно-історичним [1, с. 20]. Знецінення духовного значення тіла або перетворення його на абсолютну цінність однаково загрожують появою такого собі індивіда з ідентичністю «трансцендентального суб'єкта». При цьому принципово неважливо, чи ігноруватиме він своє тіло, а чи обоюноватиме, бо органічним продовженням культури як «визначника і визначуваного» щодо тілесності це вже не буде.

Аби уникнути такої небезпеки, теорія фізичного виховання повинна базуватися не на уявленні про організм людини як річ суто матеріальну, а на філософській концепції тілесності як атрибуту людськості. У цьому сенсі особливо продуктивним видається звернення до досвіду філософсько-педагогічного теоретизування минулого, зокрема, представленого у київській духовно-академічній традиції ХІХ – початку ХХ ст., у якій проблему тілесності у вихованні вивчали досить уважно. Попри те, що розуміння феномену тілесності київськими академістами вельми докладно проаналізовано в дисертації Олександра Сарапіна [10], його філософсько-педагогічний аспект дослідники і досі оминають увагою. Пропонована розвідка, що має на меті аналіз і реконструкцію концепції тілесності як

основи теорії фізичного виховання в київській духовно-академічній філософії другої половини XIX ст., є спробою усунути цю прогалину.

На переконання київських академістів (Сильвестра Гогоцького, Памфіла Юркевича, Маркеліна Олесницького), неможливо збагнути сенс і значення фізичного виховання, якщо не з'ясовано, в чому полягає сутність людини, чи пов'язані між собою її душа і тіло, як впливає організм на душевне життя, чи породжене життя лише сліпим і несвідомим випадком, грою фізичних сил, а чи самі фізичні сили є витвором усемогутнього розуму і буття має цілком певні розумні цілі [5, с. 122]. Вивчаючи антропологічні ідеї сучасної йому доби, С. Гогоцький, приміром, увиразнював двоє крайнощів у тлумаченні тіла та його впливу на душу, одною з яких є «рішучий дуалізм», що заперечує взаємозв'язок духу і матерії, а іншою – «рішучий сенсуалізм і матеріалізм», у світлі якого душа взагалі постає фікцією [2, с. 21]. Жоден із цих напрямів мислення не здатен створити ідейне підґрунтя для плідного антропологічного дослідження [6, с. 52–53], а отже, спроби використати їх для розробки теорії фізичного розвитку людини, яка має виходити з пояснення характеру зв'язку між душею і тілом, будуть марними. Недарма, наприклад, як зауважує М. Олесницький, у німецькій педагогіці немає послідовно обґрунтованої системи фізичного виховання: замість того, щоб пропонувати концепцію тілесного розвитку, в якій реалізується певна моральна ідея, німецькі педагоги або розмірковують про правильну підтримку всіх органічних процесів життєдіяльності дитини, підміняючи педагогіку фізіологією (Карл Шмідт, Фрідріх Шварц), або свідомо ігнорують проблему фізичного виховання внаслідок переконання, що об'єктом педагогічного піклування може бути лише дух (Йоганн Герbart) [9, с. 129].

Погляди київських духовно-академічних мислителів на проблему людської тілесності вкорінені у православному віровченні, що стверджує єдність плотського і духовного в людині й спонукає виховувати та освячувати тіло. Розглядаючи людське тіло як «доцільний орган душі» [13, с. 84], київські академісти наголошували його вище, моральне призначення. Ходіння на двох ногах, володіння рукою і словом якісно відрізняє людину від тварини. Але телеологічний устрій людського організму, як зауважує М. Олесницький, увиразнюється не лише через наявне, а через відсутнє у ньому. Не маючи таких, як у тварин, готових інстинктів, людський організм перевершує їх своєю гнучкістю, лабільністю, здатністю до майже безмежного удосконалення не в результаті несвідомого пристосування до довкілля, а завдяки власній цілеспрямованій діяльності. Водночас тіло людини є не тільки знаряддям духу, а й символічним віддзеркаленням

його життя і стану: недарма в одних обличчя сяє небесним світлом, а в інших палає пекельним вогнем [8, с. 98–103]. Заперечуючи твердження спиритуалізму, нібито тіло – «в'язниця душі», М. Олесницький зазначає, що фізична природа існує в людському організмі не як зашкарубла матерія, а як живе буття [8, с. 104]. У людській тілесності він убачає початок того одухотворення матерії, що відбудеться після воскресіння з мертвих. Але головним для мораліста і педагога, зауважує філософ, повинно бути розуміння, що тіло має запобіжне та виховне значення для душі. Залежність тварної істоти від плоті упереджує її від самопіднесення і нерозсудливого вторгнення у божественний світоустрій, навчає упокорюватися боговстановленим законам, спонукає до діяльності, а з нею – до розвитку духовного єства.

Розуміння тілесності людини як первісної заporуки її здатності до духовної свободи і творчості притаманне й іншим філософам-вихованцям КДА. Памфіл Юркевич, зокрема, недаремно називає тіло «раєм, насадженим Богом», у якому є й заборонений плід, і змій-спокусник, а отже, і можливість зрадити розум, сумління та Бога [12, с. 309]. Звісно, не можна ніколи заперечувати ймовірність перетворення тіла на «гніздо пристрастей, афектів, поганих схильностей». Проте, нагадує мислитель, з погляду християнства тіло повинно слугувати духові для пізнання і набуття мудрості, водночас дух має відновлювати і зміцнювати тіло. Тож, вимагаючи «умертвіння» плоті, християнство прагне не знищення, а виховання тіла так, аби воно стало храмом Св. Духу, сильним і слухняним органом вищої та найчистішої волі. Але, наголошує П. Юркевич, необхідно зберегти рівновагу й гармонію, адже як плоть схильна порушувати їх, зазіхаючи на права духу, так і дух – чинити насильство над тілом. Приклади першого віднаходимо у давньогрецькій чуттєвості, а другого – в індійському аскетизмі. Лише християнство відкрило «вічний закон справедливості», за яким тіло має бути позначене славою духу, як дух – славою Божою [12, с. 310–311]. З огляду на це тілесне здоров'я в людині повинно бути моральною силою, тобто силою, що зміцнює її здатність до самовладання і самоврядування [12, с. 308].

Розглядаючи ідею тілесності в педагогічній площині, київські академісти утверджують необхідність розвивати тіло до такого рівня, щоб воно не лише не заважало, а й сприяло розкриттю краси і величі внутрішнього, «ідеального світу» людини [4, с. 27]. Отже, у вихованні слід зберегти загальну ієрархію фізичної та духовної природи людини. М. Олесницький прямо заявляє про підпорядкування фізичного виховання духовному. Фізичний розвиток і освіта, вважає він, – це лише попередня робота, адже мета виховання – у душі, тому інтерес педагога до тілес-

ного життя обмежується питанням, наскільки від нього залежить внутрішній, духовний стан дитини. Утім, послідовно і розумно організоване фізичне виховання є водночас необхідною умовою правильного духовного розвитку, внаслідок якого тіло перетворюється на слухняний орган душі [9, с. 129–131].

Таке бачення тілесного розвитку актуалізує з'ясування питання, наскільки людина вільна розпоряджатися своїм тілом або, кажучи словами П. Юркевича, які причини та передумови у будові організму і властивостях душі допомагають їй «піднятися на щабель світлого, самосвідомого життя, де вона вільно оглядає свій внутрішній світ і так само вільно дивиться на світ зовнішній» [11, с. 173]. С. Гогоцький також наголошує на значенні свободи у фізичному саморозвитку людини, вказуючи, що останній набуває сенсу лише тоді, коли тілесні сили використовують свідомо, з огляду на самостійно визначені мету життя і покликання [2, с. 21].

Разом із тим концепції фізичного виховання київських академістів відрізняються певними теоретичними підходами. С. Гогоцький і М. Олесницький, наприклад, увиразнюють прагматичний підхід, акцентуючи увагу на питанні про найбільш раціональні й відповідні сучасному рівню фізіологічних знань форми та способи сприяння тілесному розвитку дитини. Розрізняючи в людському організмі три функціональні системи – репродуктивну, дратівливу і чуттєву, – вони вказують на три аспекти фізичного виховання, до яких відносять збереження та живлення тіла, розвиток і зміцнення м'язів, підтримку здорового стану нервової системи [2, с. 21; 9, с. 130–181]. Що ж до плекання здібностей пізнання, органи яких також належать до тілесної сфери, обидва філософи дотримуються логіки психологічного опису, послідовно аналізуючи закономірності генезису і можливості педагогічного впливу на спостережливність, уявлення і мислення [3, с. 317; 9, с. 182–229].

Натомість П. Юркевич намагається розв'язати проблему свободи у тілесному вихованні за допомогою філософського аналізу взаємовпливів та взаємодії духу і тіла на принципах Платона й Аристотеля, які поділяють тілесні функції на «дружні» та «недружні» ідеальним здібностям душі. Загальний закон зв'язку між душею і тілом він убачає в тому, що через тілесні органи душа отримує уявлення про зовнішній світ і увиразнює свої стани. «Провідниками» у цих процесах є спеціальні відділи нервової системи, функціонування яких підтримують органи живлення, а їх, своєю чергою, також контролює певний відділ нервової системи. Втім, якщо життєдіяльність органів, котрі забезпечують чутливість і рух, відбивається у свідомості досить виразно та роздільно, то стан «рослинної» сис-

теми – лише у розмитому «загальному життєвому почутті». Як зауважує Юркевич, в організмі завжди існує певний антагонізм через обмежену кількість живильних речовин та енергії, тож надмірна увага до розвитку одних функцій обов'язково призводить до виснаження інших [12, с. 312–314]. Згідно із законом зв'язку між душею і тілом визначають і форми їхньої взаємодії. Хоч би яким могутнім і придатним для наших цілей було тіло, воно повсякчас певним чином пригнічуватиме душу через рослиннотваринні системи, слугуватиме для неї інструментом дії і водночас відображенням або резонатором її станів [14, арк. 2]. Звідси виокремлюють і три форми душевно-тілесного зв'язку: гніт, сприяння та резонанс.

Перше, що відчуває людська душа після народження, зауважує Юркевич, – це гніт чуттєвості, безпредметні почуття болю, голоду, спраги і задоволення. Дитина ще не здатна асоціювати їх із жодним органом тіла. Загалом на цьому ґрунті укорінюється те саме тілесне, «рослинне», «загальне життєве почуття», і саме від належного виховання значною мірою залежить, чи буде воно бадьорим, свіжим і легким, а чи неспокійним, тяжким і кволим [12, с. 317]. Щоправда, і тіло відіграє тут велику роль. Його гніт на дух спричинюють чимало факторів. Вихователю, наголошує Юркевич, не слід забувати, що організм розвивається за своїми законами, які треба обов'язково враховувати: тілесний «гніт» на дух не можна подолати, але можливо його пом'якшити засобами правильного режиму харчування і загартування [12, с. 321]. Щодо харчування П. Юркевич вважає універсальним правилом стоїків: «Живи згідно із природою речей». У міру поживна їжа, природна для місцевості, у якій народилась і живе дитина, їжа, що не гарячить кров і не дратує нерви, запобігає появі почуттів нудьги і безпричинного незадоволення [16, арк. 40–41]. До стоїчної мудрості філософ апелює й у питанні загартування м'язів і нервової системи. Діти повинні зносити напруження праці, побутові незручності, холод і спеку, вітер і дощ, аби вибороти незалежність своїй душі. Адже з розпеченим тілом, цитує П. Юркевич слова Монтезя, на дитину чекають справжні тортури [16, арк. 42–43]. Орієнтуватись у гартуванні слід на те, аби оптимально зменшити гніт тіла на дух; показником цього слугує здоровий стан вихованця [15, арк. 44]. Педагог може не турбуватися про здоров'я дитини, якщо тіло її не гнітить, а домінує почуття свіжості, сили і легкості [15, с. 29].

Також у перші місяці життя, на думку П. Юркевича, починає діяти така форма зв'язку душі й тіла, як резонанс. Усі душевні хвилювання дитина несвідомо передає виразом обличчя і рухами кінцівок. Важливим для вченого є те, що резонанс – істотна передумова естетичної освіти.

«Що таке прекрасне, – зазначає він, – цього ми ніколи не зрозуміли б, якби не допомогло нам тіло, що відображає і втілює у своїх видимих формах, обрисах і рухах невидимі тривоги, стани та ідеї духу. Лише завдяки цим послугам ми набуваємо здатності споглядати ідею і внутрішню життєвість у формах видимих, чуттєвих» [14, арк. 7]. Спізнавши цей зв'язок між духовним і фізичним світом, вказує філософ, ми переносимо його на все навколо, приписуючи живим істотам і неживим речам суто людські властивості й використовуємо їх для увиразнення власних почуттів і переживань [14, арк. 8]. Так виникають образи і символи, які матеріалізуються у художній творчості. Фізичне виховання має вводити у моральний контекст цю схильність проектувати власні настрої на предметний світ, навчаючи дитину розрізняти у своїй поведінці прекрасне й огидне, гідне і ганебне. Щоправда, твердить Юркевич, здатність тіла не просто увиразнювати, а ще й підсилювати внутрішні стани не підпорядкована душі цілковито: найчастіше людина червоніє, блідне, плаче, сміється мимовільно. Водночас завдяки цілеспрямованим зусиллям ми можемо певною мірою навчитися керувати тілесним відображенням своїх емоцій. Мислитель рекомендує не стримувати у вихованні, скажімо, прояви сорому, що є симптомами пробудження сумніння, а натомість домагатися гальмування ознак страху, гніву тощо для розвитку волі [12, с. 319–320]. Загалом, наголошує він, якщо тіло має бути органом духу, то дитину треба навчити контролювати резонанс свого організму, щоб вона поступово набувала самовладання [16, арк. 44].

І лише одну форму зв'язку тіла та духу – коли тіло сприяє духові – П. Юркевич рекомендує не мінімізувати і стримувати, а посилювати [16, арк. 44]. Розрізняючи функції сприяння, він розглядає тіло як орган руху й орган пізнання. Перше завдання, яке розв'язує дитина, – це опанування власного тіла, в результаті чого, асоціюючи рухи рук і ніг, звуки свого голосу із певними внутрішніми станами та зовнішніми подіями, вона розвиває предметну свідомість і віднаходить точку опори для свого Я [14, арк. 6]. Цей процес не завершується і тоді, коли дитина починає ходити. Власне кажучи, тілесні сили випробовуються і зміцнюються протягом усього дитинства. Але для того, щоб тіло стало посправжньому слухняним інструментом духу, механічних, не проникнутих певною ідеєю і сенсом фізичних тренувань недостатньо, адже найздоровіше та найміцніше тіло дитині, якщо тільки дитині дух. А тому слід пам'ятати про необхідність виховання духу як творчого першоначала тіла [12, с. 331–332]. Природними засобами для цього, на думку філософа, є рухливі

ігри на свіжому повітрі, особливо народні, а також різні спортивні турніри. Суперництво та змагання, наголошує П. Юркевич, не лише загартовують, а й привчають поважати права іншого, підкорюватися загальним правилам і згідно з ними виборювати свої права. Духовно цілеспрямованими і сприятливими для природного розвитку тіла можуть бути також подорожі, праця на землі й у майстерні. Спілкування з природою, спостереження за життям людей, різні випробування і пригоди, втілення творчих задумів, утома – все це не лише фізично зміцнює, а й наповнює ідеальним змістом, радістю від відчуття власних сил [16, арк. 43–44]. Гідне місце у вихованні має посідати й гімнастика. Вона невіддільна від гартування, але, на відміну від нього, формує тіло не як машину, а як союзника душі, надаючи його рухам естетичного і морального сенсу [12, с. 332–333]. П. Юркевич нагадує платонівський ідеал рівності розуму і волі, який реалізується через рівність гімнастики та музики. Тоді як музика виховує здатність душі до споглядання, спостереження і навчання, гімнастика розвиває її діяльну силу і здоров'я [16, арк. 37]. Таким чином, фізичні вправи, ігри, подорожі, праця зміцнюють загальний потяг людського духу до служіння моральним та естетичним ідеям.

Не менш активним дух є і в пізнанні. Чуттєве споглядання, зазначає П. Юркевич, – це диво, яке ми не помічаємо, тому що звикли: подразнення органів відчуттів і зовнішні враження, ці суто матеріальні й просторові рухи, породжують у нашій свідомості ідеальні уявлення барв, фігур, звуків, запахів і смаків, образи речей, сцени і картини світу [12, с. 338]. Яскраві, цілісні та співзвучні знання про світ, переконаний мислитель, – результат творчої діяльності душі, яка виробляє їх, розрізняючи, порівнюючи, вилучаючи, зіставляючи уривчасті й бліді чуттєві враження [12, с. 341]. Тому, наголошує він, для розвитку здатності чуттєвого споглядання важливе не просто піклування про здоровий стан органів сприйняття, а ще й належне вправління розуму у вмінні поєднувати й порівнювати зовнішні враження [15, с. 26–27]. Утім, за внеском у процес пізнання органи сприйняття нерівноцінні: якщо зір, слух і дотик пальців рук створюють «спокійні образи речей» і майже не впливають на органічні процеси, то смак і нюх, ближчі до «суто тваринних систем» і менш інформативні, збуджують живлення і дихання. Відповідно, різною має бути і педагогічна стратегія у підходах до цих відчуттів. Якщо нюх і смак, які схильні до розпещеності й хтивості, слід тримати в кулаці й загартовувати, то вищі почуття потрібно цілеспрямовано розвивати [15, с. 28]. Таким шляхом людина може перетнути межі свого суб'єктивного світу і перетворитися на безпристрасного, об'єктивного

спостерігача, який спокійно опрацює свої відчуття у суворі знання [14, арк. 4].

Проте не так «очищати», як розвивати здатність зору і слуху до «ідеалізації» вимагає від виховання П. Юркевич. Ідеться про загальнолюдську схильність сприймати зорові й слухові «стереотипні відбитки» у свідомості як символ вищого життя, завдяки їм досягти внутрішню сутність речей, відкривати ідеї. Через ідеальну силу споглядання, вважає філософ, ми відкриваємо світ у всій його глибині, багатогранності й динамізмі [12, с. 352–353, 364–365, 398]. Розвиткові такого ідеального світобачення сприятиме не пасивне спостереження, читання, слухання, а самодіяльне засвоєння, споглядання, мислення у заняттях малюванням, співом, декламуванням, які дають дитині змогу придивлятися і прислухатися до того, що розповідають про світ прекрасні музи, аби, збагачуючись досвідом та ідеями, набутти схильності до чистих і піднесених настроїв. І тоді, впевнений П. Юркевич, чуттєвість не спокушатиме дух, а служитиме йому [12, с. 372]. Тож плекання тілесної природи постає як органічне поєднання фізичного й естетичного вихо-

вання, яке передбачає не так розвиток і зміцнення сил (що безпосередньо недоступно педагогові), як їхню активізацію у різноманітних формах діяльності, цікавої для дитини.

Як бачимо, на відміну від тих концепцій, що пов'язують проблему тілесності з феноменами сексуальності, хвороби, афекту, смерті, в яких оприявнюється тваринність людського єства, київські академісти розглядають тілесність як атрибут людяності. Тіло у їхніх концепціях постає корелятом духу, без якого неможливе здійснення ані моральної, ані творчої свободи людини. Очевидно, що таке бачення тілесності зумовлене передусім особливостями релігійного світогляду. Проте не слід ігнорувати і педагогічну вмотивованість, яка теж налаштовує на пошук підстав для виховання людини, а не культивування тіла заради нього самого. Як результат, ставлення до тіла як органу і символу духу надає фізичному вихованню глибокого морального й естетичного сенсу, спонукає педагога до створення простору свободи, в якому дитина зустріне спонуки і можливості для застосування і зміцнення своїх фізичних сил у різноманітних формах діяльності.

Список літератури

1. Быховская И. М. Физическая культура как практическая аксиология человеческого тела : методологические основания анализа проблемы / И. М. Быховская. – Режим доступа: <http://lib.sportedu.ru/press/fkvot/1996N2/p19-27.htm>. – Назва з екрана.
2. Гогоцкий С. С. Краткое обозрение педагогики, или Науки воспитательного образования : в 2 вып. / С. Гогоцкий. – Вып. 1. – К., 1879. – 111 с.
3. Гогоцкий С. С. О развитии познавательных способностей в педагогическом отношении / С. Гогоцкий // Журнал Министерства народного просвещения. – 1857. – № 3. – С. 316–446.
4. Гогоцкий С. С. О развитии чувствительных способностей в педагогическом отношении / С. Гогоцкий // Журнал Министерства народного просвещения. – 1855. – № 10. – С. 24–44.
5. Гогоцкий С. С. Философский словарь, или Краткое объяснение философских и других выражений, встречающихся в истории философии / [С. Г.]. – К., 1876. – 145 с.
6. Гогоцкий С. С. Философия XVII и XVIII в. в сравнении с философией XIX в. и отношение той и другой к образованию : в 3 вып. / С. Гогоцкий. – Вып. 1. – К., 1878. – 193 с.
7. Гомілко О. Є. Феномен тілесності : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філос. наук : 09.00.04 / Гомілко Ольга Євгенівна. – К., 2007. – 420 с.
8. Олесницький М. А. Из системы нравственного богословия / М. Олесницький // Труды Киевской духовной академии. – 1889. – № 1. – С. 95–112.
9. Олесницький М. А. Курс педагогтики : в 2 вып. / М. Олесницький. – Вып. 1. – К., 1885. – 335 с.
10. Сарапін О. В. Антропологічні ідеї в релігійно-філософській спадщині Київської духовної академії (перша половина – середина XIX ст.) : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.06 / Сарапін Олександр Васильович. – К., 1995. – 126 с.
11. Юркевич П. Д. З науки про людський дух / Памфіл Юркевич // Вибране / Памфіл Юркевич. – К. : Абрис, 1993. – С. 115–221.
12. Юркевич П. Д. Курс общей педагогики с приложениями / П. Юркевич. – М., 1869. – 404 с.
13. Юркевич П. Д. Серце та його значення у духовному житті людини, згідно з ученням слова Божого / Памфіл Юркевич // Вибране / Памфіл Юркевич. – К. : Абрис, 1993. – С. 73–114.
14. Юркевич П. Д. Совершенства и недостатки душевной жизни в зависимости от особенностей телесной организации. – Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – ДА 335Л. – № 7. – 18 арк.
15. Юркевич П. Д. Чтения о воспитании / П. Юркевич. – М., 1865. – 272 с.
16. Юркевич П. Д. Чтения о воспитании с программой 1866 г. – Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. – ДА 354Л (Муз. 818в). – № 1. – 170 арк.

S. Kuzmina

THE PROBLEM OF CORPOREALITY IN THE PHILOSOPHY OF EDUCATION OF KYIV THEOLOGICAL ACADEMY IN THE SECOND HALF OF NINETEENTH CENTURY

The paper offers the reconstruction of the philosophical conception of corporeality as fundamentals of physical training which was developed by Kyiv theologically-academic philosophers – Sylvestr Gogotskyi, Pamphyl Yurkevych, Markelyn Olesnytskyi.

Keywords: corporeality, freedom, physical training, Kyiv Theological Academy.

Матеріал надійшов 28.02.2012.